

Talianske cesty Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského

ANNA KRULÁKOVÁ, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

KRULÁKOVÁ, A.: The Italian Travels of Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 61, 2014, No 6. p. 449 – 461.

The study titled *The Italian Travels of Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský* researches the particularities of Italian travels as a phenomenon in the work of the author in question in the context of other authors' travelogues written in the 19th century as well as the differences between the individual Laskomerský's travelogues. Laskomerský eliminated the ideological and romantic influences in the genre to a great extent, strengthened its informative-educational aspect and enlivened it with a style containing anecdotes and other humorous elements. As can be seen in the study, though, the travelogue *Zo Slovenska do Ríma* (From Slovakia to Rome) is different from the other travelogues by Laskomerský. Its analysis and comparison with the author's autobiography helps us find out that the reason why it is different is fictitiousness – so far unnoticed by its interpreters, which made the travelogue feel overloaded with travel-guidebook-like information, and, on the other hand, revived the national aspect characteristic of the Romantic discourse. Empiricism is important for Laskomerský's work regardless of genre; may it be absent anywhere it is substituted by ideology. This proves the author's interposition between the two types of literary discourse.

Key words: Laskomerský, travelogue, empiricism, fictitiousness, mystification

Fenomén talianskej cesty patrí v cestopisnom žánri k veľmi frekventovaným v celoeurópskom, ba až celosvetovom kontexte a vzhľadom na niekoľkostoročnú tradíciu má mnoho variantov. V kontexte slovenskej literatúry sa tento fenomén, ak neberieme do úvahy dobrovoľné cesty evanjelických kňazov v 17. storočí odsúdených na galeje do Neapola, presadil až v 19. storočí. Máme na mysli cestopisy Jána Kollára *Cestopis obsahující cestu do Horní Italie* (1843) a *Cestopis druhý* (1863), *Z cestovního denníka záletu z Vídně do Benátek* (1852) od Karola Kuzmányho, Laskomerského *Zo Slovenska do Carihradu* (1864), *Zo Slovenska do Ríma* (1865), *Zo Slovenska do Itálie* (1878) a s malou časovou licenciou k nim môžeme zaradiť aj Vajanského cestopis *Volosko – Venecia*, i keď tento bol publikovaný až v roku 1905, napája sa však na líniu ideologického cestopisu charakteristického pre väčšinu cestopisov 19. storočia. Okrem nich treba spomenúť cestopis Štefana Nemečkaja, ktorý z rozsiahlejšieho autorovho latinského rukopisu *Memo-*

riale ex meis peregrinationibus in extraneis Regnis, obsahujúceho cesty po rôznych krajinách, vyňal, preložil a publikoval Juraj Slotta na pokračovanie v rokoch 1875, 1876, 1878 v *Pútniku svätovojtešskom* pod názvom *Cesta po Itálii až po Janov (Genuu), Ríma a Neapol, ktorú roku 1852 vykonal vysokodostojný pán Štefan Nemečkaj, prepošť sv. Benedikta zo Samsonu a prepošť zbornej kapituly trnavskej, vtedy kanonik trnavský*. K tomu sa môžu priradiť aj dva pútnické cestopisy do Ríma – *Pútnická cesta do Ríma* (1889) Jozefa Kompánka a *Púť do Ríma* (1889) Andreja Kubinu. Ak ponecháme bokom cestopisy s dominanciou náboženskej motivácie cesty, zostávajú diela štyroch autorov rôznych generácií, ktorí svojou tvorbou výraznou mierou určovali charakter slovenskej literatúry v jednotlivých obdobiach 19. storočia. Aj keď to bolo dominantne skôr v iných žánroch, žánrom cestopisu tiež participovali na utváraní dobovej podoby literatúry.

S G. K. Zechenterom-Laskomerským, ktorého talianske cesty sú predmetom nášho záujmu, je cestovanie v rôznych podobách spojené celoživotne – od študentských rokov, keď z Banskej Bystrice chodil najprv na gymnázium do Vacova, neskôr ako študent medicíny do Pešti a do Viedne, cez prázdninové cesty za sestrou do Chorvátska, až po dovolenkové výlety po Slovensku a napokon veľké cesty na európsky juh. Literárna transformácia týchto ciest má nielen podobu klasického žánru cestopisu, ale aj spomienkovej humoresky (*Cestovanie na vakácie*) a informácie o všetkých jeho cestách sú roztrúsené aj v Laskomerského rozsiahlej autobiografii.

I keď tento autor patrí generačne k romantikom, typologicky sa od nich vzdialil, čo bolo podmienené najmä jeho fascináciou empiriou a filozofickým vzťahom k svetu, ktorý si na rozdiel od svojich romantických rovesníkov, zväčša nadšených vyznávačov Hegelovej filozofie, budoval atypicky na poznaní získanom z prírodných vied. Tieto skutočnosti determinovali aj podobu jeho cestopisov. Laskomerský ironicky nadľahčene charakterizujúci účastníkov cesty do Carihradu a tým aj sám seba označením „*cestovatelia ,kratochvilni*“¹ sa prezentuje podstatne inak než príslušník rovnakej generácie, i keď o niekoľko rokov starší J. M. Hurban, ktorý je na svoju cestu na Moravu a do Čiech vyslaný študentskou spoločnosťou a prezentuje ju ako cestu „*ku bratrům slavenským*“, akcentujúc tak jej národný aspekt. Treba však podotknúť, že na odlišnom type narácie má do istej miery podiel aj časový odstup medzi oboma zmienenými cestopismi. Kým Hurbanova *Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách* vyšla na začiatku štyridsiatych rokov 19. storočia, Laskomerský napísal väčšinu svojich cestopisov v priebehu šesťdesiatych – sedemdesiatych rokov už v inej situácii. Jeho prvý cestopis *Zlomky z denníka cestovateľa po Horvátskej* (1846 – 1847) tiež obsahuje akcentáciu slovanského aspektu a tento sa trochu prekvapivo znovu objaví aj v jednom z jeho neskorších cestopisov. V našom príspevku sa pokúsime ukázať príčinu. Vo všeobecnosti však platí, že Laskomerský žáner cestopisu do značnej miery odideologizoval a odromantizoval, zosilnil jeho informatívno-poznávacie zložku, ale ho aj oživil anekdotickými vsuvkami a príznačným štýlom s prvkami humoru.

S talianskym prostredím sa Laskomerský vo svojich cestopisoch konfrontoval trikrát, pričom vo všetkých sú aj netalianske etapy cesty. Pre potreby nášho príspevku sa sústredíme predovšetkým na tie talianske.

¹ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 62.

Prvýkrát je Taliansko prítomné v cestopise *Zo Slovenska do Carihradu*, zachytávajúcom Laskomerského životnú grand tour z Banskej Bystrice cez Prešporok, Viedeň, Terst, odtiaľ loďou do Dubrovníka, na ostrovy Korfu, Syra, po Egejskom mori do Carihradu a v opačnom smere do Smyrny, Atén, na ostrov Zakhyntos, do talianskej Ankony, Benátok, späť do Terstu, až po návrat vlakom cez Pešť-Budín domov.

Laskomerského cesta, podniknutá na jar 1864, mala charakter modernej, hromadne organizovanej poznávacej turistickej cesty,² ktorú absolvoval s priateľom. Okolnosti cesty, ktorým autor venoval veľa pozornosti vo svojej autobiografii, napovedajú o jeho preferenciách. Odmietol radu príbuzného, aby „radšej cestoval do stovežovej Prahy“,³ a urobil všetko pre to, aby uspokojil svoju „neukojiteľnú túhu cestovania ta ďaleko, do tých klasických krajov“,⁴ čo znamenalo okrem prekonania nesúhlasu niektorých členov rodiny aj zadĺženie sa na poldruha roka. Nedáva prednosť kultúrne a národne blízkejšiemu, jeho potrebou nie je národné sebatvrdzovanie, vedie ho túžba „vidieť ďaleké interesantné kraje“,⁵ to, čo je nielen geograficky ďaleko, ale čo predovšetkým otvára nové horizonty pre jeho poznanie. V tomto ohľade je Laskomerský viac než svojim dobovým slovenským kolegom typologicky blízky českému Janovi Nerudovi, ktorého cestovateľské sklony charakterizoval B. Svozil: „Na cesty jej vedľa predovšetkým touha liberálne cítiť a smyšlejícího človeka prekročiť úzke hranice českého ‚světa‘ do horizontu světa širšího a většího a nadindividuálně, společensky pocitovaná potřeba učinit ze záznamů těchto cest nástroj k rozšíření obzoru českého čtenáře, uzavřeného do provincionality českého chápání skutečnosti a do českého zromantizovaného nacionalismu.“⁶ Niečo podobné by sa mutatis mutandis dalo povedať v slovenskej situácii o Laskomerskom, i keď v iných aspektoch existujú medzi oboma autormi aj značné diferencie.⁷

Taliansko je v trase Laskomerského grand tour zastúpené len niekoľkými zastávkami. Prvý kontakt s talianskosťou ponúka Terst. V. Faktorová v súvislosti s obrazom Terstu v českej obrodeneckej literatúre konštatovala, že „Terst nahrazoval obrozeneckým poutníkum mytický prostor jihu, byl považován za začátek Itálie. Jeho předností byl určitý slovanský charakter, neboť pestrá směsice místního obyvatelstva tvořili též Slované“.⁸ Priestorom juhu je Terst aj pre Laskomerského. Prechádza týmto mestom vo všetkých troch svojich cestopisoch, pričom miera pozornosti, ktorú mu v nich venuje, postupne narastá. Nahliada na toto mesto na rozhraní so sympatiami, obraz, ktorý o ňom predkladá, je vždy pozitívny, čím sa líši

² Organizátormi cesty boli F. Tuvora, redaktor novín *General-Correspondenz*, a dr. Schwartz, redaktor novín *Wiener Zeitung*.

³ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy I. Pětidesát roků slovenského života. Vlastný životopis*. Ed. G. Horák. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, časť 2, s. 83.

⁴ Tamže, s. 82.

⁵ Tamže, s. 84.

⁶ SVOZIL, Bohumil: Doslov. In: NERUDA, Jan: *Obrázky z domova i z ciziny*. Ed. B. Svozil a J. Vášková. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 578.

⁷ Na istú príbuznosť Laskomerského a Nerudu upozornili stručne už Albert Pražák (*Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*) a Arne Novák (*Přehledné dějiny literatury české*). Komparatívno-analytický charakter má štúdia Anny Krulákovéj *K typologickým súvislostiam Gustáva Kazimíra Zechentera Laskomerského a Jana Nerudu*. In: KRULÁKOVÁ, Anna: *Tri cesty od romantizmu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2012, s. 103–109.

⁸ FAKTOROVÁ, Veronika: *Mezi poznáním a imaginací*. Praha: ARSCI, 2012, s. 117.

tak od svojho predchodcu Kollára, ako aj od neskoršieho Vajanského. Kollár síce konštatuje jeho výstavnosť, ale tá sa mu spája s nenásytným zháňaním sa po zisku a peniazoch a predovšetkým ho zarmucuje ústup slovanského živlu v Terste, to, že „zde již vlastina nad slavianštinou horu bráti počíná, ovšem ji téměř již podmanila (...) sama chatra naše, umí-li, pochvastává se vlastinou“, i keď dodáva, že tu našiel aj „krásnou zahrádku Slávy“.⁹ Vajanského estetický cit uráža „rakúsko-uhorská architektúra“ mesta, jeho pohľad ťaží až idiosynkrázia: „Pravá staviteľská nízkosť a smrdutý materializmus len tak čpí z týchto nad morom nahromadených magazínov, palácmi krivo a lživu menovaných“,¹⁰ pričom možnosť obratu k pozitívnemu spája so Slovanmi: „Možno, až Slavian postavil by sa pevnou nohou na tvrdej pôde triestskej, rakúsko-uhorská architektúra prestala by špatit' pobrežie!“¹¹ Dominancia ideologického (nacionálneho) pohľadu vracia Vajanského typologicky do blízkosti autora o niekoľko generácií staršieho. Laskomerský dáva Terstu prívlastok „pracovitý“¹² a v poslednom cestopise „mohutný, veselý, živý“.¹³ Jeho pohľad nie je zaťažený ideológiou, ani v ňom nedominujú vysoké estetické nároky, za ktorými u Vajanského napokon aj tak stála ideológia. Naopak, prezentuje svoju otvorenosť voči obchodnému charakteru mesta, je preňho dokonca príťažlivý. Stretáva sa tu s krajanmi obchodujúcimi so slovenským sklom a jeho podnikavý duch a zmysel pre praktický život ho vedie k návrhu rozšíriť predaj slovenského skleneného tovaru smerom na východ do Carihradu.¹⁴ Na rozdiel od Kollára a Vajanského Laskomerský netrpí v Terste a ani inde národným resentimentom, hoci svoje národné cítenie neskrýva. Nekonfrontačne vníma aj národnostne pestrú spoločnosť na lodi, kde rozprávač oceňuje demokratické a tolerantné vzťahy: „Všelijaké národy i stavy, a predsa vzájomná úctivosť a znášanlivosť (...) Ani tu nepanovala nejaká suverenita jednej reči nad druhou: hovoril si v tej reči, ktorá sa ti zdala, a ktorou si sa zrozumieť chcel a vedel.“¹⁵ Platí v plnej miere konštatovanie Zlatka Klátika, že Laskomerský „nechodí po svete s trpkými pocitmi príslušníka ujarmeného národa, netrpí komplexmi malosti a nepatrnosti pri pohľade na diela veľkých a rozvinutých kultúr, ani si tieto smutné nálady nekompensuje víziami do budúcnosti, je v pozitívnom zmysle slova ‚svetobežníkom‘ a občanom ľudstva.“¹⁶

⁹ KOLLÁR, Jan: *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie*. Praha : J. Otto, 1907, s. 106.

¹⁰ VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *Sobrané diela. Sväzok IX*. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1911, s. 387 – 388.

¹¹ Tamže, s. 388.

¹² LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 51.

¹³ Tamže, s. 338.

¹⁴ Sám Laskomerský sa v neskoršom veku pokúsil o podnikanie. Spolu so zaťom založili dielňu na výrobu izolačných hmôt. Viackrát sa o nej zmieňuje v korešpondencii (LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Listy Gustáva K. Zechentera-Laskomerského*. Ed. F. Oktavec. Martin : Matica slovenská, 1983, s. 116, 118, 123).

¹⁵ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*, Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 54. Pripomenieme, že Vajanský v podobnej situácii na lodi síce tiež konštatuje priateľskú atmosféru, ale nevzdá sa polarizujúceho videnia, i keď v idylickej verzii: „[Evičence hrali sa s barančekmi a kocúrkovia s myškami“ (VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *Sobrané diela. Sväzok IX*. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1911, s. 253) a v závere nezaprie svoje antipatie, keď ironizuje správanie Nemcov pri východe slnka.

¹⁶ KLÁTIK, Zlatko: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 194.

Terst, resp. jeho okolie je miestom obligátneho prvého pohľadu suchozemca na more počas každej Laskomerského cesty. V cestopise *Zo Slovenska do Carihradu* sa k očareniu pridáva aj pre autora charakteristický humorný prvok, keď po konvenčnom prirovnaní morskej hladiny k zrkadlu pokračuje invenčným prirovnaním lodí na hladine k muchám na zrkadle. Korešponduje to s hodnoteniami tohto cestopisu ako najspontánnejšieho a štylisticky najbravúrnejšieho. V druhom cestopise *Zo Slovenska do Ríma* je opis stretnutia s morom ladený emotívnejšie, lyrickejšie a vlastne konvenčnejšie. Južanskosť Terstu sa v prvom cestopise prezentuje aj motívom rybieho a ovocného trhu, na ktorom si severania pomarančmi občerstvia „svoje krumpľové žalúdky“.¹⁷ Pozornosť je orientovaná viac na geografickú než nacionálnu odlišnosť. Ako mesto kontaktu s talianskosťou je Terst výraznejšie predstavený až v druhom cestopise, pričom tá na rozdiel od Kollára nie je nahliadaná ideologicky ako konkurencia slovanského živlu v meste, ale je zastúpená tradičnými motívmi talianskej kuchyne, siesty a talianskeho spevu. Ich stereotypnosť je tu však už aj ironizovaná nenaplnením očakávania, že po silnom hudobnom zážitku v Terste ďalej na juhu bude „neustály koncert tých najobľúbenejších melódií, (...) aj voľy budú kvartetá bučať a vrabce na streche aspoň sextet čvrlíkat“.¹⁸

Ohraničený priestor lode, na ktorej cestovateľ po vyplávaní z Terstu strávil veľa času, a uzavretá spoločnosť na nej ponúkajú príležitosť na portrétovanie spolucestujúcich, tá však zostáva nevyužitá, rozprávač sa koncentruje najmä na situácie, ktoré priniesli okolnosti, hlavne na viacnásobné opisy búrky. Nesmeruje v nich k jej prezentácii ako romantického prírodného divadla, i keď sa najmä pri opise prvej búrky spočiatku objaví aj tento prvok. Vzápätí však rozprávač na takýto opis rezignuje a dodáva: „Ale musím vyznať, že som sa veľmi nestačil zapodievať poetickou stránkou týchto úkazov prírodnej ozruty.“¹⁹ Koncentruje sa na dianie na palube, pričom sa tu podobným spôsobom ako v Laskomerského humoreskách uplatnila aj situačná komika ústiaca do grotesky: „V prednom salóne jeden vážny a povážny pán, nechtiac sa štverať na hornú tretiu posteľ, zamenil si brloh a spal dolu na úzkej pohovke. Ako tak spal, príde búrka, búši loď vlna, vážny pán frkne ako haluška, a to čelom o stôl, stade na zem. Kým chmátal a točil sa po zemi, padol celý dážď na neho, a to dážď kufrový, čižiem, nohavíc a konečne i lavór a inšie nádoby vyliali na túto hromádku svoj – pri búrke nevyhnutný obsah.“²⁰ Humor sa presadil aj v štylistickej rovine: „bolo sa čo báť, aby sme pri tej surme nevylitografovali svoje podobizne na tých tvrdých zápoch.“²¹

Dominanciu cestovných príhod a dojmov v tomto cestopise spája J. Noge s tým, že vznikol bezprostredne po ceste a že na nej nebolo „na pozorovanie a opisovanie dosť vecí historických a umeleckých“²² ako pri Laskomerského neskorších, len do Talianska na-

¹⁷ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 52.

¹⁸ Tamže, s. 183.

¹⁹ Tamže, s. 61.

²⁰ Tamže, s. 62.

²¹ Tamže, s. 161.

²² NOGE, Július: Literárne dielo G. K. Zechentera-Laskomerského. In: LASKOMERSKÝ, Gustáv K. Zechenter: *Spisy IV. Výlety po Slovensku*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962, s. 436.

smerovaných cestách. I keď druhý argument platí len relatívne, najmä carihradská a ostrovné etapy cesty prinášajú pestrú mozaiku, v ktorej má v nehierarchizovanej podobe miesto všetko, od pozorovania prírody, pri ktorých sa prejavia Laskomerského geologické a botanické záujmy, cez návštevy mešít, sultánovho paláca, bazárov, až po pozorovania všedného života ľudí i zvierat na ulici. Hoci vstupný pohľad na Carhrad nezaprie silnú stereotypnosť, korešpondujúcu so staršími reprezentáciami Orientu: „*Tu leží to mesto, skade švihali bič na kresťanov, kraj proroka Mohameda, zem koránu s jeho všetkými hádkami, poviedkami, tajnosťami, nádherou, bohatstvom, otroctvom, psotou a nečistotou*“²³ následné postrehy predsa len viac smerujú k zachyteniu atmosféry miesta, pričom sa znovu uplatnili aj prvky komiky.

Jediným podľa dobovej štátnej príslušnosti talianskym mestom, ktoré Laskomerský počas svojej grand tour navštívil, bola Ankona. Venoval jej len málo pozornosti. Po krátkom prehľade histórie mesta a spomenutí pamiatok, ktoré si v ňom prehliadol, rozprávača najviac zaujali uniformy talianskych vojakov a nevypečený chlieb v reštaurácii. V malom je tu prítomné to, čo všeobecne charakterizuje Laskomerského pohľad na cestách. Usiluje sa predovšetkým sprostredkovať informácie o videnom, pričom si všíma všetko, aj veci banálne, empiricky eviduje nesúrodé prvky reality. Organizačným princípom je len časová následnosť, ku ktorej sa hlási. Využíva pritom denníkové zápisky: „*Poriadok je duša všetkých vecí, preto i ja (...) v opise našej cesty nasledovať chcem poriadok chronologický, to jest časový, tak ako ho načrtnutý mám vo svojom denníku*“²⁴ V tomto poriadku však hrozí, že „duša vecí“ zostane občas trochu v pozadí.

Dve veci, ktoré Laskomerského popri pamiatkach v Ankone upúťali, patria vo všetkých jeho cestopisoch k veľmi frekventovaným. Jedlu a reštauráciám venuje toľko priestoru, že ako ironicky poznamenáva v ďalšom cestopise, dostalo sa mu aj výčitky, že návštevu každého mesta začína krčmou. Patrí to k jeho k zmyslu pre všednosť, neštylizovaniu sa do vysokých polôh. Opisy uniforiem súvisia zase so snahou o dokumentárnosť, ale prezrádzajú aj zaujatie pitoresknom, priťahuje ho ich viackrát spomenutá „malebnosť“ a ako naznačuje prirovnanie, je za nimi aj čosi z chlapčenskej spomienky: „*podobali sa z dreva vyrezaným vojakom*“²⁵

Pobyt v Benátkach, podobne ako ten v Terste, znovu ponúka porovnanie s Kollárom a Vajanským. Kým prvý hľadal slovanské stopy a druhý sa štylizoval do roly estéta, ale s preňho nevyhnutným ideologickým akcentom, Laskomerský rozpráva o návšteve umeleckých pamiatok bez väčšej ambície o ich vlastnú estetickú reflexiu, väčšinou sa uspokojí s hodnotiacim prívlastkom „krásny“, ale snaží sa ich opis spestriť kurióznymi historikami (napr. historikou o dôstojníkovi, ktorý na koni vyšiel na zvoncu sv. Marka) a na úrovni štýlu prirovnaniami („*Rínok sám je (...) tak čistotný, že by si takmer bez ušpinenia mohol na ňom miesiť halušky a krájať slaninku*“²⁶). Po absolvovaní tradičného benátskeho itinerára pridá komickú príhodu s čističom obuvi a prejaví sa znovu aj jeho pragmatic-

²³ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 99.

²⁴ Tamže, s. 44.

²⁵ Tamže, s. 363.

²⁶ Tamže, s. 165.

ký duch, keď rozprávač návštevu v dielni na sklenú bižutériu zakončí komentárom: „*Divno, že ten pekný priemysel nikde neprovozujú u nás.*“²⁷

Až nápadne pragmatický charakter, súvisiaci s publikovaním cestopisu v novinách, má úplný záver diela, ktorý vyústi do propagácie hromadného turistického cestovania. Rozprávač vypočíta všetky jeho výhody, nádejnému cestovateľovi poradí, ako sa má na cestu vystrojiť a urobí reklamu aj samotnému organizátorovi cesty. Konštatovaním, že cestovanie slúži zdraviu, nezaprie ani Laskomerského lekársku profesiu a príznakovo sa zaštití autoritou Alexandra Humboldta, naznačiac tak autorove typologické preferencie a afinity v oblasti cestopisného žánru.

Druhý Laskomerského „južný“ cestopis *Zo Slovenska do Ríma* (1865) literárni historici svorne hodnotia ako menej vydarený. Zlatko Klátik upozorňuje, že „sa miestami mení na neosobnú sprievodcovskú príručku“,²⁸ J. Noge konštatuje, že „Sú to dátumy a fakty bez onoho živého vzťahu k nim, aký cestopis vyžaduje“. ²⁹ Dôvod je podľa Nogeho v tom, že cestopis nebol „napísaný bezprostredne po ceste, ale z odstupu“, ³⁰ že totiž Laskomerský v ňom dodatočne opísal cestu z roku 1857. Dôvod odlišnosti tohto cestopisu je však podľa všetkého inde. Jeho konfrontácia s Laskomerského *Vlastným životopisom*, ale aj viaceré indicie v cestopise samom nám dovoľujú vysloviť názor, že ide o fiktívny cestopis, resp. že aspoň niektoré etapy cesty v ňom sú fiktívne. Laskomerský v tomto cestopise mystifikoval. O tom, že by bol skutočne absolvoval cestu do Ríma, niet nijakého dôkazu. Nijaká zmienka nie je o nej ani v jeho autobiografii, ani v zachovanej korešpondencii. Nie je pravdepodobné, že by Laskomerský vo svojom rozsiahlom (v knižnom vydaní vyše 700 stranovom), jeho život podrobne mapujúcom *Vlastnom životopise* na ňu zabudol, alebo že by ju dokonca zámerne nespomenul. Ved' podľa údajov z cestopisu to mala byť jeho asi najdlhšie trvajúca cesta, len samotný pobyt v Ríme mal byť trojtýždňový, etapy pred ním mali byť Terst, Benátky, Padova, Bologna, Florencia, Pisa, Livorno a po Ríme mali ešte nasledovať Neapol, Pompeje, Vezuv. Klasická trasa veľkých talianskych ciest. A práve o to zrejme išlo. Predstaviť čitateľovi klasickú veľkú taliansku cestu s jej typickou trasou, ktorá v slovenskej literatúre dovtedy absentovala. Kollárov prvý cestopis, Kuzmányho črty *Z cestovného denníka* aj talianske zastávky v Laskomerského *Zo Slovenska do Carihradu* sa sústredili na „hornú Itáliu“. V roku 1863 síce vyšiel Kollárov *Cestopis druhý*, ale neobsahoval všetky obligátne zastávky talianskych ciest. Laskomerský teda chcel vyplniť biele miesta a zároveň tak rozšíriť obzor slovenského čitateľa. Vzdelávací akcent je v cestopise *Zo Slovenska do Ríma* veľmi silný. V úvode je prezentovaný ako náprotivok predošlého: „*keď ste videli nový Rím – ako menoval sa Carihrad za časov Konštantína Veľkého – nádobno vám vidieť i starý.*“³¹ Roz-

²⁷ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Zo Slovenska do Carihradu*. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 94, s. 2.

²⁸ KLÁTIK, Zlatko: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 206.

²⁹ NOGE, Július: Literárne dielo G. K. Zechentera-Laskomerského. In: LASKOMERSKÝ, Gustáv K. Zechenter: *Spisy IV. Výlety po Slovensku*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962, s. 440.

³⁰ Tamže, s. 439.

³¹ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 175.

právač sa odvoláva na „*mohutnosť a všeobecnosť túžby*“ po Taliansku, vypočítava rôzne kategórie jeho návštevníkov a ich motivácie, naznačujúc tak nepriamo aj variantnosť žánru talianskej cesty. Obracanie sa na čitateľa je tu až nápadné, použitie slovesa v 1. osobe plurálu pripomína postupy rozprávača v dielach literárnej fikcie: „*aspoň dva razy do týždňa a aspoň na polhodinku vmyslime sa do čarokrásnych údolí apeninských.*“³² Cestopis vychádzal, podobne ako aj predošlý, v novinách *Pešťbudínske vedomosti* a mal šancu, že si ho prečíta viac čitateľov než knižne vydaný Kollárov. Ten bol navyše písaný po česky, takže sa nedá vylúčiť, že Laskomerskému mohlo ísť aj o vytvorenie istej protiváhy voči Kollárovi. Otvorená zostáva prípadná otázka, či napísanie tohto cestopisu bol spontánny nápad Laskomerského, alebo mal nejaký podnet aj z redakcie *Pešťbudínskych vedomostí*.

Z roku 1857, v ktorom mal podľa Nogeho Laskomerský podniknúť cestu do Ríma, sú v jeho *Vlastnom životopise* zaznamenané najbanálnejšie príhody od pádu s tanečnicou na bále až po informáciu o jarných povodniach a studenom lete, ale ani slovo o ceste do Ríma. Cestu na juh však Laskomerský podnikol o rok včasnšie, v roku 1856, ale jej trasa viedla len cez Terst do Benátok a odtiaľ k sestre do Chorvátska. Zaujímavá bola motivácia tejto cesty. V autobiografii priznáva, že ňou chcel uniknúť pred preňho trápnu situáciou – svadbou svojej starej lásky,³³ išiel „*žiatale rozháňať*“.³⁴ Cestovaniu boli oddávna pripisované terapeutické účinky na zaľúbencov. Attilio Brilli v knihe *Viaggio in Italia* pripomína dielo *The Anatomy of Melancholy* (1621), v ktorom jeho autor Robert Burton vyslovil názor o prospešnosti cestovania pre ľudí postihnutých ľubostnými strasťami.³⁵ Laskomerského cesta tento cieľ splnila. Ako uvádza v životopise ďalej, po návrate „*sa už úplne uspokojil*“.³⁶ Aj keď poznámky z tejto cesty mohol Laskomerský využiť a zrejme aj využil v prvých etapách cestopisu *Zo Slovenska do Ríma*, intímna motivácia sa doňho nedostala, naopak, v zhode s celkovým charakterom cestopisu sa v úvode zdôrazňuje poznávací aspekt.

J. Noge vyčleňuje v cestopise *Zo Slovenska do Ríma* „tri, i štylisticky a výrazove jasne odlíšené zložky: 1. vlastné príhody, skúsenosti, dojmy a pozorovania, 2. výklad o umeleckých pamiatkach, ich história, výzor, dojem z nich, 3. prehľad dejín jednotlivých miest“.³⁷ Takéto členenie možno akceptovať, aj keď prvú zložku chápeme ako fikciu.

Pochybnosti o autentickosti cesty vyvoláva už nejednôtnosť časovej perspektívy. Na začiatku cestopisu pri opise plavby z Terstu do Benátok hovorí o nej rozprávač ako o svojej prvej plavbe po mori, čím odkazuje na Laskomerského dávnejšiu cestu spred rokov, zatiaľ čo poslednú etapu cesty, príchod do Ríma, datuje 22. augusta 1864 o pol jedenástej

³² Tamže, s. 176.

³³ Laskomerský mal niekoľko rokov trvajúci vzťah s dcérou spisovateľa Jána Chalupku Lujzou.

³⁴ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy I. Päťdesiat rokov slovenského života. Vlastný životopis*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, časť 2, s. 341.

³⁵ Porov. BRILLI, Attilio: *Il viaggio in Italia*. Bologna : Il Mulino, 2011, s. 31, 78.

³⁶ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy I. Päťdesiat rokov slovenského života. Vlastný životopis*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, časť 2, s. 341.

³⁷ NOGE, Július: Literárne dielo G. K. Zechentera-Laskomerského. In: LASKOMERSKÝ, Gustáv K. Zechenter: *Spisy IV. Výlety po Slovensku*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962, s. 440.

predpoludním, sugeruje teda jej aktuálnosť. Tá je však mystifikáciou, pretože ako dokazujú údaje z *Vlastného životopisu*, Laskomerský po ceste do Carihradu na jar 1864 už v tom istom roku nepodnikol nijakú ďalšiu cestu.

V rozsiahlych „bedekerových“ častiach cestopisu čerpal Laskomerský informácie evidentne z viacerých zdrojov, pri pobyte v Ríme ako zdroj uvádza diela Edmonda Abouta. Rovnako ako prehľady histórie jednotlivých miest je sprostredkovaný, od preštudovanej literatúry závislý aj jeho výklad o umeleckých pamiatkach a ich reflexia a nechýbajú ani hojné citáty z diel antickej literatúry. Keď chce oživiť presilu faktov, historických a kultúrnych informácií, neštylizuje sa do roly znalca, ale zmení modalitu a v zhode so svojím založením využíva prvky humoru, vnáša do textu anekdotickosť, beletristické postupy. Pri opise sôch z galérie Uffizi predstavujúcich mytologické postavy tak zapojením reálií súčasného sveta vytvoril travestiu mytologického príbehu. Fiktívnosť nijako nezaštiera scénka priateľského posedenia v reštaurácii pred návštevou galérie.

V cestovných príhodách, ktoré sú v tomto cestopise v menšine, sa usiluje vyvolať dojem autenticity (napr. aj tým, že niektoré situuje do vlaku), chce im dať zážitkový charakter, zdynamizovať text, čo sa mu na niektorých miestach aj darí – napr. v epizóde nečakanej nočnej pasovej kontroly v hoteli, či v inej o problémoch s dverami a kľúčom v ďalšom hoteli. Vedome si pritom vyberá banálne udalosti, drobné cestovné nepríjemnosti, pričom znovu vstupuje do hry humorný pohľad. V týchto častiach cestopisu preukázal Laskomerský svoju fabulačnú schopnosť, ale inšpiroval sa aj dielami iných autorov. Impulzom mu mohli byť napr. aj niektoré Kollárove zmienky v *Cestopise druhom*. Kollárom opísaná dotieravosť nosičov v Livorne či zmienka o bezpečnom zvonení na siedmich zvonoch na šikmej veži v Pise a o problémoch s pasom v Livorne a v Civitta Vecchia sa ako motívy vyskytujú aj u Laskomerského, ktorý im dal humorné vyznenie a širšie ich rozvinul do anekdotickej epizódy. Pri epizóde s hrou passatella, ktorej mal byť očitým svedkom v jednej z rímskych krčiem, sa Laskomerský podľa všetkého inšpiroval opisom tejto hry v diele E. Abouta *Rome contemporaine*.

Pri opise rímskeho pobytu je nápadné akcentovanie národného aspektu, ktoré je v ostatných dvoch „južných“ cestopisoch viac-menej neprítomné. Tu má podobu prezentácie slovanskej vzájomnosti, keď sa rozprávač dostane do kontaktu so skupinou „*vyše dvadsať mladých Rusov, najviac maliarov a sochárov*“³⁸ a odvtedy nebol „*skoro nikdy samotný, ale vždy v spoločnosti úprimných priateľov*“³⁹ jeden z nich mu dokonca organizuje celý rímsky pobyt, nájde výhodné ubytovanie, sprevádza ho po pamiatkach. Toto pobývanie v slovanskej komunite pripomenie hrdinu Kuzmányho románu *Ladislav*, ktorý bol na svojich cestách tiež v kontakte najmä so slovanským živlom a je jednou z indícií fiktívnosti cestopisu. Objavuje sa tu dokonca pre slovenský romantizmus charakteristická opozícia Východ – Západ, keď je s nadšením opisované ruské zaujatie za kultúru: „*Ktorá iná európska vláda obetuje toľko miliónov na pozdvihnutie a zveľadenie kultúry ako práve vláda petrohradská?*“⁴⁰ a v kontraste s ním stojí negatívna charakteristika Angličanov:

³⁸ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 255.

³⁹ Tamže, s. 254.

⁴⁰ Tamže, s. 254 – 255.

„Spomedzi európskych národov najviac cestujú, ako je známe, Angličania, viac z módy, povrchnej zvedavosti a pretože nevedia, čo robiť s peniazmi.“⁴¹ Vzhľadom na Laskomerského známu tolerantnosť a jeho názory na česko-slovenské vzťahy⁴² pôsobí neočakávane aj konfrontačný tón týkajúci sa „vorličárův“, t. j. novín *Moravská orlice*, ktoré sú prezentované ako narúšatelia slovanskej vzájomnosti. Postoj vyjadrený v cestopise korešponduje so stanoviskom, ktoré v *Pešťbudínskych vedomostiach* v novembri 1864 zaujal článok polemizujúci s názormi českých novín na diskusie o spisovnej slovenčine.⁴³ Takýto konfrontačný postoj sa už inde v cestopise nevyskytne, svedčí však o jeho názorovej podpore novín, v ktorých bol publikovaný.

V pasáži o rímskom gete naopak zaujme komentár vyjadrujúci účasť s postavením židov a narúšajúci tak negatívny stereotyp, často sa viažuci v dobovej literatúre k tejto skupine obyvateľstva: „*Teória kresťanskej lásky k blížnemu je najkrásnejšia náuka christianizmu, lež ako ona vyzerá v praxi, o tom svedčí smutné postavenie rímskych židov.*“⁴⁴ Bez ohľadu na to, či komentár vznikol ako Laskomerského vlastná myšlienka, alebo tento názor prevzal z diela, z ktorého čerpal pri opise geta rovnako ako pri opise iných častí mesta, jeho zverejnenie je dokladom Laskomerského nepredpojatosti a otvorenosti.

Kým ostatné cestopisy končil Laskomerský vždy návratom domov, *Zo Slovenska do Ríma* nechal v tomto zmysle nedokončený. Aj keď dôvod, prečo nepokračoval v písaní, nemožno jednoznačne určiť, dá sa uvažovať o tom, že hromadenie bedekerových informácií a nutnosť vymýšľať si cestovné zážitky bez empirického podkladu ho už ako autora, pre ktorého bola empiria vždy dôležitá, unavovali. Zároveň to môže trochu pripomenúť Kollára, ktorého *Cestopis druhý* zostal tiež nedokončený, pričom jeho cesta pokračovala do Neapola, podobne ako mal ďalej na juh pokračovať aj cestovateľ v cestopise *Zo Slovenska do Ríma*.

Posledný Laskomerského taliansky cestopis *Zo Slovenska do Itálie (Orol, 1878)* zachytáva cestu, ktorú autor podnikol v roku 1877 s manželkou a dcérou po trase Budapešť, Terst, Benátky, Verona, Miláno, Lago di Garda, cez Tirolsko a Korutánsko späť domov. Možno súhlasiť s názorom J. Nogeho, že v ňom „vo väčšej časti znova našiel ten bezprostredný výraz i pozorný a kritický vzťah ku skutočnosti“,⁴⁵ ktorý bol v cestopise z roku 1864. Dodajť však treba, že ho našiel aj vďaka tomu, že sa v ňom opäť mohol oprieť o skutočne zažitú. Laskomerský sa tu znovu prezentuje ako dobrý pozorovateľ. Videné sa nesnaží hodnotovo selektovať, v jeho kaleidoskopickom obraze majú miesto všetky fakty a javy skutočnosti – história, príroda, umenie, ľudia, cestovné epizódy, ale

⁴¹ Tamže, s. 255.

⁴² Napríklad v liste z 5. 2. 1860 prosí P. Dobšínskeho, aby „odstúpil od neznesiteľného polemizovania s Čechmi (...) len polemiku s bratmi vynechaj (...) Keď aj Česi dačo písať budú, nechaj ich, však oni zamĺknu“ (LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Listy Gustáva K. Zechentera-Laskomerského*, Ed. F. Oktavec. Martin : Matica slovenská, 1983, s. 21 – 22).

⁴³ Ide o článok „Odpoveď Moravskej Orlici“ v *Pešťbudínskych vedomostiach*, 18. 11. 1864.

⁴⁴ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 285.

⁴⁵ NOGE, Július: Literárne dielo G. K. Zechentera-Laskomerského. In: LASKOMERSKÝ, Gustáv K. Zechenter: *Spisy IV. Výlety po Slovensku*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962, s. 441.

v zhode so svojimi záujmovými preferenciami im poskytuje rozličnú mieru pozornosti. Oproti niekoľkým riadkom venovaným návšteve galérie v Benátkach je návšteva peštianskej zoolologickej záhrady so silným zaujatím opísaná na niekoľkých stranách. Krajinu, ktorou prechádza, nahliada často okom geológa a botanika aj s patričnou odbornou terminológiou, ale nechýba ani jej zážitkové vnímanie a občas podľahne aj „*uchvacujúcej romantike*“,⁴⁶ nie však v jej divokej, ale idylickej podobe. Viackrát sa, nielen v tomto cestopise, ale aj v predošlých, opakujú večerné scenérie pri mesiačku, na ktorých popri vizuálnej zložke participovala aj hudobná, dokladujúce prítomnosť romantických rezíduí v Laskomerského narácii: „*Ale najkrajší pôžitok je večer. Tisíce svetiel v nádherných skleпоч pod arkádami sa odráža a množí v nepočetných zlatnických pokladoch, k tomu veľké plynové lampy na arkádových pilieroch. To spolu tvorilo báječné svetlo. Nebo bolo jasné, tiché a mesiac sa ligotal, akoby ho bol kriedou alebo škrípom vyleštil (...) naprostred námestia hrá vojenská hudba. Čelust' velebného, prisno-krásneho chrámu sv. Marka útlo osvietená hľadá na meniace sa, od stá rokov prichodiace a odchodiace národy; pred Piazzetou čľapkajúce vlny Canala Grande, postriebrené mesiacom driapu sa raz hore schodmi, raz zase utekajú nazad. To je ten obraz: 'Jeden večer v Benátkach' – a takých večerov, chvalabohu, zažili sme viac.*“⁴⁷ Napojenosť tejto scény na stereotyp sa v jej závere priamo priznáva odkazom na obraz Večer v Benátkach. Zároveň niektoré prvky v opise scény, napr. predstava kriedou vylešteného mesiaca, už z romantického diskurzu vybočujú.

Z predošlého cestopisu sa aj do niektorých častí tohto preniesla presila historických údajov, podobne pri opise pamiatok dostali dost' priestoru aj príručkové informácie. Rozprávač sa nepokúša o výraznejšie estetické reflexie umeleckých diel, len občas vysloví k nim stručný hodnotiaci komentár, naznačujúci autorovu vkusovú orientáciu. Príznačné je pre neho očarenie efektom reality. K jeho najtrvácnejším spomienkam, ktoré mu z „*pamäti tak ľahko nevyklázu*“⁴⁸ patria mramorový koberec a prikrývka na nerozoznanie od skutočných v jednom z benátskych kostolov. Podobne v milánskom dóme ho najviac zaujala socha z kože stiahnutého sv. Bartolomeja, na ktorej ocenil, že jej autor „*anatóniu dobre chápal*“ a jeho výtvor je „*veru podľa zákonov pitvy obdivovania hodný*“.⁴⁹ Pri návšteve dómu sa uplatnil aj jeden z Laskomerského charakteristických postupov, ktorý používal na oživenie presily faktov. Po dôslednom vecnom opise dómu vložil do textu anekdotickú epizódu a štylizoval ju tak, aby ňou čitateľom zintímnil predstavované. Tragickú historiku o rozdelených milencoch, ktorí skokom z veže ukončia svoj život, posunul do roviny grotesky a jej pozorovateľom, ba priam spoluúčastníkom urobil Štefana Pinku, štylizovanú postavu pisateľa listov, ktoré Laskomerský uverejňoval v priebehu šesťdesiatich rokov v slovenských časopisoch.

Ľudia, ktorých rozprávač na ceste stretáva, sú zväčša len jednou zo zložiek vytvárajúcich obraz krajiny, nemodifikujú podstatnejšie základnú situáciu výpovede. Sústredí sa

⁴⁶ LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 400.

⁴⁷ Tamže, s. 368.

⁴⁸ Tamže, s. 377.

⁴⁹ Tamže, s. 407.

zvyčajne na nejaký detail v ich správaní alebo výzore. Často ide o náhodné stretnutia vo vlaku, pri ktorých sa niekedy uplatní komická modulácia. O spolucestujúcej Talianke, ktorá bola tichou spoločníčkou jeho cesty vlakom celý deň, sa dozvieme len, že bola chudorľavá, skromná a úzkostlivo sa bála o svoju batožinu, pri zdvorilom statkárovi z Vicenze, ktorý ho ponúkol ovocím, zaznamená ešte jeho temperamentnosť prejavenu ostentatívnou nespokojnosťou s tým, že vlak kvôli princovi Umbertovi neočakávane zastal na malej stanici, a prívlastkom „ohnivý Talian“ nasmeruje jeho obraz čiastočne k národnému stereotypu. O výraznejšie portrétovanie sa nepokúša a „len výnimočne (...) uvedie postavu do nejakej dejovej situácie“.⁵⁰ Za takú by sa dala považovať napr. humorná epizóda s neznámym lekárskeým kolegom vo vlaku, v ktorej opis vystriedalo rozprávanie a uplatnil sa v nej aj dialóg.

Inú kategóriu tvoria Laskomerského stretnutia s priateľmi. Najmä stretnutie s Karolom Kuzmánym v Terste a s Edmundom Makucom v Korutánsku mu dávajú možnosť vyjadriť hrdosť nad schopnosťou našich ľudí presadiť sa mimo domova. S lodným inžinierom Kuzmánym navštívil doky v Muggi, kde sa práve stavala obrnená loď Tagetthoff, ktorej stavbu viedol Kuzmány. Z opisu dokov i samotnej lode cítiť silné zaujatie modernou technikou. Podobný charakter má návšteva u Edmunda Makuca, správcu banských závodov v Bleibergu. Táto napokon vyústi do pojednania o geologických pomeroch regiónu.

Všednosť je v tomto cestopise znovu zastúpená hojnými zastávkami v reštauračných zariadeniach, pozorovaciu schopnosť autor preukázal v rôznych „etnografických štúdiách“, ako označil pasáže venované postrehom zo života miest, ktorými prechádzal, napr. o pohreboch v Benátkach, či o mestských invalidoch pomáhajúcich s pristávaním gondol. Účasť členov rodiny na tejto ceste nijako nemodifikovala spôsob výpovede o nej, ani neovplyvnila itinerár.

Pri pohľade na všetky tri Laskomerského „južné“ cestopisy, s nápadnou odlišnosťou druhého z nich, by sa dalo povedať, že sa tu v istom zmysle stalo niečo podobné, ako keď sa Laskomerský po humoreskách rozhodol napísať novelu *Lipovianska maša*. Kým v humoreskách vychádzal často z osobného zážitku, z empirie, s novelistickou formou, v ktorej hrala dôležitejšiu úlohu fikcia, nemal nijaké skúsenosti a podľa toho v nej staršej schéme sentimentálnej romantickej poviedky s národnou tendenciou. V cestopise *Zo Slovenska do Ríma*, v ktorom sa nemohol oprieť o zažitú, to viedlo na jednej strane k hromadeniu bedekerových informácií a na druhej k opätovnému prieniku ideológie, národného aspektu do textu, čo tiež znamenalo podľa hnutie staršej schéme. Empíria sa ukazuje pre tohto autora ako životne dôležitá bez ohľadu na žáner. Kde absentuje, nahradí ju ideológia. Potvrzuje sa tak Laskomerského interpozícia medzi dvoma typmi literárneho diskurzu.

PRAMENE

ABOUT, Edmond: *Rome contemporaine*. Paris : M. Lévy, 1861.

KOLLÁR, Jan: *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie*. Praha : J. Otto, 1907.

⁵⁰ KLÁTIK, Zlatko: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 201.

- KOLLÁR, Jan: *Spisy. Díl čtvrtý*. Praha : I. L. Kober, 1863.
- LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Listy Gustáva K. Zechentera-Laskomerského*. Ed. F. Oktavec. Martin : Matica slovenská, 1983.
- LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy I. Päťdesiat rokov slovenského života. Vlastný životopis*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956.
- LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: *Spisy III. Cestopisy*. Ed. G. Horák. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960.
- LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: Zo Slovenska do Carihradu. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 90, s. 2 – 3, č. 91, s. 2 – 3, č. 92, s. 2 – 3, č. 94, s. 2 – 3.
- LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír Zechenter: Zo Slovenska do Ríma. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 5, 1865, č. 4, s. 2 – 3, č. 5, s. 2 – 3, č. 6, s. 2, č. 7, s. 2 – 3.
- VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *Sobrané diela. Sväzok IX*. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1911.

LITERATÚRA

- BRILLI, Attilio: *Il viaggio in Italia*. Bologna : Il Mulino, 2011.
- FAKTOROVÁ, Veronika: *Mezi poznáním a imaginací*. Praha : ARSCI, 2012.
- KLÁTIK, Zlatko: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968.
- KRULÁKOVÁ, Anna: *Tri cesty od romantizmu*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2012.
- NOGE, Július: Literárne dielo G. K. Zechentera-Laskomerského. In: LASKOMERSKÝ, Gustáv K. Zechenter: *Spisy IV. Výlety po Slovensku*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962, s. 391 – 455.
- Odpoveď Moravskej Orlici. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 93, s. 2 – 3 [nesignované].
- SVOZIL, Bohumil: Doslov. In: NERUĎA, Jan: *Obrázky z domova i z ciziny*. Ed. B. Svozil a J. Višková. Praha : Československý spisovateľ, 1983, s. 570 – 589.

PhDr. Anna Kruláková, CSc.
 Filozofická fakulta Univerzity Komenského
 Gondova ul. 2
 814 99 Bratislava
 SR
 e-mail: krulakova@gmail.com